

Het Fitna-debat

Spanning tussen elementaire rechten

Marij Leenders

De film *Fitna* ('beproeving' of 'het kwaad' in het Arabisch) heeft nog voor hij op internet verschijnt de tongen in binnen- en buitenland flink in beroering gebracht. Op 28 november 2007 kondigt Wilders in *De Telegraaf* de film aan. Het kabinet en de Nederlandse Moslimraad reageren met bezorgdheid. Vooral het gerucht dat Wilders in de film bladzijden uit de Koran zal verscheuren of verbranden doet veel stof opwaaien. De vrees bestaat dat de vertoning van de film zal leiden tot rellen, zoals eerder gebeurde na de publicatie van spotprenten van de profeet Mohammed in een Deense krant. Hoewel Wilders over de precieze inhoud van de film weinig bekendmaakt, houdt het idee de gemoederen bezig, niet alleen in Nederland. Demonstraties tegen Wilders vinden niet alleen in Amsterdam plaats, maar ook in Afghanistan en Jakarta. Er liggen in diverse steden draaiboeken klaar om eventuele onlusten na het verschijnen van de film te beteugelen. Minister van Buitenlandse Zaken Verhagen (CDA) overlegt op 5 maart met ambassadeurs van dertig islamitische landen. Hij benadrukt dat het kabinet niet achter de film staat maar dat hij vanwege de vrijheid van meningsuiting niet zal worden verboden. Eind februari heeft hij met CDA-fractie-leider Van Geel een dringend beroep op Wilders gedaan om de film niet uit te zenden. Andere politieke partijen sluiten zich niet bij die oproep aan. Zij vinden dat de vrijheid van meningsuiting niet mag worden belemmerd.

Na de première van de vijftien minuten durende film op 27 maart op de website www.LiveLeak.com, legt minister-president Balkenende een verklaring af. Hij veroordeelt de gruwelijke beelden die in de film te zien zijn. De regering kan zich niet vinden in het opgeroepen beeld dat de Islam en de Koran daarvoor verantwoordelijk zijn: 'In de film wordt de Islam gelijkgesteld met het plegen van gruweldaden. Wij verwerpen deze voorstelling van zaken. Het overgrote deel van de moslims verwerpt extremisme en geweld. De slachtoffers zijn vaak ook moslims', aldus de minister-president.¹ Naar aanleiding van deze verklaring vindt op 1 april een spraakmakend Kamerdebat plaats.

De media beschouwen het debat vooral als spraakmakend door het tumult dat in de Kamer ontstaat over een door minister van Justitie Hirsch Ballin openbaar gemaakte notitie waarmee moet worden aangetoond dat Wilders onder druk van de regering uiteindelijk zijn film heeft afgezwakt. Wilders reageert woedend: 'Ik word hier belazerd. Het zijn leugens en bedrog en het kabinet dient daarom naar huis gestuurd te worden.' Wilders dient daarop een motie van wantrouwen in.² Na afloop van het debat blijkt uit een opinieonderzoek van Maurice de Hond dat 32 procent van de bevolking Wilders' visie voor waar houdt. De aandacht van de media is dan ook helemaal gefocust op de vraag wie gelogen heeft: Wilders of het kabinet.

In deze bijdrage zullen we dit onderdeel van het debat laten rusten en ons richten op het tot nu toe onderbelicht gebleven deel van de discussie over de spanning tussen verschillende

elementaire rechten zoals vrijheid van meningsuiting, vrijheid van godsdienst en het verbod op discriminatie. De hieronder afgedrukte fragmenten uit het debat zijn vanuit deze invalshoek geselecteerd. In welke relatie staat de vrijheid van meningsuiting tot de vrijheid van godsdienst? In hoeverre gaat in dit debat de aan Voltaire toegeschreven uitspraak op: 'Ik ben het oneens met wat je zegt, maar ik zal tot de dood je recht verdedigen om het te zeggen?'

Aan de orde is het **debat over de verklaring van de minister-president, de minister van Algemene Zaken, over de internetfilm Fitna.**³

De heer **Wilders** (PVV): (...) U bent iemand (Van Geel) die niet vecht voor de vrijheid, maar die de vrijheid cadeau geeft. U bent iemand, die samen met de minister van Buitenlandse Zaken nog voor het vertonen van de film opriep: Wilders, zend die film niet uit. Ik sta hier om te knokken voor de vrijheid van meningsuiting. U hebt haar weggegeven, nog voordat de film er was.

De heer **Van Geel** (CDA): Bij vrijheid van meningsuiting hoort ook verantwoordelijkheid. Ik heb, in tegenstelling tot sommige berichten, uw film niet willen verbieden. Ik heb u aangesproken, als collega, om deze film niet uit te zenden. (...) U moet die verantwoordelijkheid nemen voor de afweging tussen enerzijds vrijheid van meningsuiting en anderzijds de consequenties die dat heeft. (...) (HTK 2007-2008, 70-4880)

De heer **Wilders** (PVV): Excuus, dat is een lang antwoord, maar niet één woord is antwoord op mijn vraag. Laat ik u dan heel concreet vragen – ik spreek u aan en niet het kabinet, dat doen wij dadelijk wel – waarom hebt u mij opgeroepen om de film niet uit te zenden, terwijl u geen seconde daarvan gezien had en niet wist wat erin zou staan? Waarom hebt u gecapituleerd voor de druk uit andere delen van de wereld? Waarom hebt u als voorzitter van de CDA-fractie, de grootste partij in dit huis, niet gezegd: ik sta achter de vrijheid van meningsuiting, Wilders zend die film vooral uit en daarna hebben wij wel een debat? Waarom? Waarom hebt u gecapituleerd? Waarom hebt u mij opgeroepen die film niet uit te zenden, terwijl u nog geen seconde van die film had gezien? Dat is zwak en dat is laf.

De heer **Van Geel** (CDA): (...) Wat u doet – en ik zal dat straks in mijn betoog verder onderbouwen – is krachten oproepen met de uitingen die u gedaan hebt. Aangeven dat er een film komt die provocerend zal zijn, dat er iets met de Koran gebeurt, dat er iets met de profeet gebeurt. (...)

De heer **Rutte** (VVD): Voorzitter. Ik zou de heer Wilders willen vragen hoe hij zijn uitspraak in *Trouw* van 1 maart typeert dat hij de film nu af heeft en dat die gaat over de fascistische Koran en de barbaar Mohammed. Hoe moet de regering daarop reageren? (...) Ik heb echter wel een vraag aan de heer Van Geel. Die vraag betreft de oproep aan de heer Wilders. Het kabinet heeft, *on balance*, evenwichtig gereageerd. Ik wil van de heer Van Geel klip en klaar horen hoe hij aankijkt tegen de vrijheid van meningsuiting. Is het waar dat die vooraf begrensd wordt door de persoonlijke verantwoordelijkheid en achteraf door de rechter? Is dat ook zijn opvatting?

De heer **Van Geel** (CDA): Het antwoord is volstrekt ja, vandaar dat ik op geen enkele wijze heb opgeroepen tot het verbieden van deze film. Dat moet duidelijk zijn: ik heb de heer Wilders aangesproken op zijn verantwoordelijkheid. (...)

De heer **Rutte** (VVD): Dit debat gaat natuurlijk allereerst over het grote vraagstuk van de radicale islam en de integratie, want dat zit achter deze hele kwestie. Ik begrijp dat de regering heeft gereageerd zoals zij heeft gereageerd, gegeven de voorgeschiedenis van alle radicale uittalingen van de heer Wilders. Ik heb niet begrepen waarom u op de bewuste donderdag, eind februari, collega Wilders hebt opgeroepen om zijn film niet uit te zenden. In mijn boekje is dat in strijd met de vrijheid van meningsuiting. (...)

De heer **Van Geel** (CDA): Ik vind dit een bijzondere uitspraak. Als fractievoorzitter van de grootste coalitiepartij zie ik wat er gebeurt en wat de consequenties zouden kunnen zijn van deze film en vel ik een eigen oordeel over de situatie in binnen- en buitenland. Zou ik dan niet de heer Wilders in collegiale zin in het politieke debat mogen oproepen om zijn film niet uit te zenden, onverlet latend zijn eigen verantwoordelijkheid? Ik heb nooit de bedoeling gehad om deze film te verbieden.

De heer **Rutte** (VVD): (...) Uw woorden vond ik kwetsend in het licht van de vrijheid van meningsuiting en onverstandig onder collegaparlementariërs.

De heer **Van Geel** (CDA): De vrijheid van meningsuiting is een buitengewoon groot goed. Dat betekent niet dat degene die van die vrijheid gebruik maakt niet op zijn verantwoordelijkheid mag worden gewezen. Ik zie niet in wat daaraan onevenwichtig is. Ik vind dit een buitengewoon evenwichtige lijn. (...) (HTK 2007-2008, 70-4881)

Ik kom bij de film zelf. Afgelopen donderdag heb ik namens mijn fractie al een oordeel gegeven over het karakter van deze film, namelijk vilein, onnodig kwetsend, en niet bijdragend aan de bestrijding van terrorisme, noch aan de integratie van moslims. Wij hebben een samenleving waarin mensen met respect met elkaar omgaan, wat zij ook van elkaar vinden. (...) Het meest vilein is de associatie die wordt gelegd tussen moslimterrorisme, de aanwezigheid van moslims in dit land en de vrees voor een moslimstaat. De bedoeling is duidelijk. De associatie moet in de hoofden en harten van Nederlanders beklijven als een noodzakelijk en onvermijdelijk verband. Oude beelden van geweld en terreur worden vilein gekoppeld aan de zogenaamde dreiging van een paar honderdduizend moslims in Nederland. Alsof dat allemaal jihadisten zouden zijn. Die vergelijking gaat mank en is bijzonder kwalijk. (...)

De heer **Wilders** (PVV): Het aantal ligt dichterbij een miljoen dan een paar honderdduizend. Laten wij het daarover eens zijn. Waarom komt de heer Van Geel, als vertegenwoordiger van een christelijke partij, niet méér op voor het behoud van onze christelijke traditie? Waarom veegt hij het weg in de trant van: het zijn maar een paar honderdduizend man, dat maakt niet uit? Laat ik het anders formuleren. Het gaat om de cultuur. Het gaat niet zo zeer om de moslims zelf. Het gaat om de ideologie die zij meebrengen naar Nederland. Zou het CDA het acceptabel vinden als het er twee of drie miljoen zouden zijn? (...) (HTK 2007-2008, 70-4882)

*Geert Wilders voert het woord tijdens het spoeddebat naar aanleiding van het verschijnen van de film
Fitna. Op de voorgrond enkele ministers, 1 april 2008
[Foto: ANP – Valerie Kuypers]*

De heer **Van Geel** (CDA): Het is een volstrekt theoretische situatie. Wij staan voor de uitdaging om ervoor te zorgen dat de rechtsstaat die wij de afgelopen eeuwen in dit land hebben opgebouwd, gewaarborgd blijft. Dat is wat wij willen. De godsdienst van mensen is hun persoonlijke verantwoordelijkheid. Wij spreken mensen aan dat zij zich, als zij in dit land wonen, houden aan de rechtsregels die wij hebben opgebouwd. Het is een lange traditie dat deze regels worden gehandhaafd. Daarop mag de heer Wilders ons aanspreken. Dat is ons toetsingskader. Ik ga geen oordeel vellen over godsdienst als zodanig. (...) Ik acht dit een buitengewoon kwalijke manier van argumenteren. De heer Wilders legt een verband tussen de aanwezigheid van mensen met een bepaalde godsdienst en gedrag dat zij vertonen dat de rechtsstaat te gronde zou richten. Dat is het beeld dat hij bij de samenleving oproept. Dat acht ik buitengewoon kwalijk. Het CDA staat ervoor en zal ervoor blijven staan dat de rechtsstaat gewaarborgd blijft en dat mensen in vrijheid hun godsdienst kunnen beleven, maar de spelregels voor de wijze waarop wij met elkaar omgaan zijn wel in wetten en regels vastgelegd. Dat is voor ons de toetssteen en het uitgangspunt. Het CDA zal er vervolgens zelf alles aan doen om de tradities waaruit het is voortgekomen, als leidraad voor het politiek handelen te blijven beschouwen. Daarvoor hebben wij de heer Wilders niet nodig, want wij zijn daarvoor zelf mans genoeg. (...) (HTK 2007-2008, 70-4883)

Mevrouw **Hamer** (PVDA): (...) Voor de PVDA is het duidelijk: wij moeten deze spiraal van angst en ongenoegen ombuigen. Dat kan alleen door een basis van weerbaarheid, gemeenschappelijk belang en solidariteit te creëren. Dat betekent dat de problemen die sommigen veroorzaken stevig moeten worden benoemd, maar vervolgens moeten mensen wel weer met elkaar worden verbonden. Dat is voor mij de kern waar het gaat om: benoemen en verbinden. Dat kan alleen door eerlijk te zijn over de plaats van de islam in onze samenleving. De islam is een blijvende godsdienst in Nederland. Moslims horen erbij in ons land. Aan de ene kant betekent dit dat de grenzen waarbinnen de islam zich in Nederland kan nestelen scherp worden gemarkeerd, maar het betekent ook dat wij moslims duidelijk maken dat zij binnen de grenzen van de Nederlandse rechtsstaat de vrijheid hebben om net als christenen, joden en anderen hun geloof in te vullen. Dat is de achtergrond waartegen wij de film van collega Wilders en de reactie van het kabinet daarop beoordelen. (...) (HTK 2007-2008, 70-4884)

Ik was gebleven bij de reactie van het kabinet op de film. Het kabinet heeft naar de mening van de PVDA adequaat gereageerd in zijn verklaring op de film. Wij verzoeken het kabinet om ook bij de reacties in het buitenland de balans te bewaren tussen de verdediging van de vrijheid van meningsuiting en de afwijzing van de boodschap van de heer Wilders. Op zich bevat de film geen nieuws. Maar de wijze waarop de beelden achter elkaar zijn gezet, heeft de bedoeling om angst te zaaien. Bovendien is het kenmerkend dat de beelden van aanslagen in Casablanca en Istanboel en op Bali zijn weggelaten. Terecht maken mensen zich zorgen over extremisme dat uit naam van de islam wordt gepleegd. Moslimextremisme is inderdaad een groot gevaar voor onze samenleving. (...) Maar de heer Wilders trekt de lijn van de fundamentalistische islam door naar alle moslims, door een doembeeld van de toekomstige Nederlandse samenleving te schetsen; een samenleving waarin de aanwezigheid van moslims onverenigbaar wordt met onze rechtsstaat en die slechts kan leiden tot overheersing en onderdrukking. In feite bevestigt hij hiermee de zienswijze van fundamentalistische moslims. Voor hen en voor de heer Wilders bestaat er alleen zoiets als de zuivere islam die de wereld wil overheersen. Daarmee legitimeert de heer Wilders de claim van extremisme dat de islam de basis is voor het ontoelaatbare gedrag

van mensen. Dat is een boodschap van angst die zijn weerga niet kent. Op die manier criminaliseert de heer Wilders niet alleen het geloof van een groot aantal landgenoten, maar jaagt hij ook de andere vijftien miljoen inwoners van Nederland de stuipen op het lijf. (...)

De heer **Rutte** (VVD): Juist in het kader van die weerbaarheid van de rechtsstaat, wil ik weten wat u (Hamer) vindt van de oproepen van collega Van Geel en minister Verhagen, beiden van het CDA, nog voor de film uit was, aan de heer Wilders om de film toch vooral niet uit te zenden.

Mevrouw **Hamer** (PVDA): (...) Het is pijnlijk om te zien dat velen de afgelopen tijd zijn opgekomen voor de vrijheid van meningsuiting van de heer Wilders, terwijl hij zelf anderen het recht wil ontnemen om iets anders te geloven dan hij doet. Ik vraag hem dan ook wat alle gematigde moslims die bezig zijn hun leven in Nederland op te bouwen, met zijn film aan moeten. Voor de PVDA-fractie zijn de vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van godsdienst grondrechten die onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Dat maken wij duidelijk aan iedereen die daarmee moeite heeft. Onze rechtsstaat is onderhandelbaar. (...) Wij komen er echter niet door voortdurend te hameren op verschillen in geloof of etniciteit. (...) (HTK 2007-2008, 70-4886)

De heer **Slob** (ChristenUnie): (...) Wel heb ik erop gewezen dat het recht op vrije meningsuiting ook de plicht met zich meebrengt daar verantwoord mee om te gaan. Parlementair viel er al die maanden niet te debatteren over de fantoomfilm *Fitna*. (...) De échte *Fitna* voor de Nederlandse samenleving is of het ons lukt om ondanks alle verscheidenheid, al dan niet religieus bepaald, te functioneren als een nationale gemeenschap. (...) Ik heb zojuist ook gewezen op de kracht van ons land. Wij zijn in Nederland gewend om te gaan met verschillen, ook met religieuze verschillen. Kijkt u onze geschiedenis er maar eens op na. Keer op keer is het ons gelukt om die verschillen een plek te geven. Wat betreft het samenleven in Nederland heb ik aangegeven dat wij ons met elkaar binden aan onze democratische rechtsstaat. Door de geschiedenis heen zijn er in ons land mensen gekomen met andere overtuigingen. Ik geef toe dat dit bij de islam een omvang heeft genomen die niet vergelijkbaar is met wat wij in het verleden hebben meegemaakt, maar dan nog. Deze mensen mogen hier zijn als zij zich binnen de kaders van onze rechtsstaat opstellen en leven, wonen en samenwerken met anderen. Dan horen zij er gewoon bij. Op het moment dat mensen over de kaders van onze rechtsstaat heen gaan, behoren wij daartegen hard op te treden, of het nu islamieten, christenen of mensen van welke overtuiging dan ook zijn. Wij moeten ons niet door angst laten leiden. Wij moeten juist vertrouwen hebben in de kracht van ons land, vertrouwen in onszelf en proberen met elkaar in dat opzicht een goede samenleving te zijn waarin wij iedereen zijn plekje geven. (...) (HTK 2007-2008, 70-4887)

De heer **Rutte** (VVD): (...) Op 1 maart – ik herhaal het citaat – zei de heer Wilders in *Trouw*: ‘Mijn film over de fascistische Koran en de barbaar Mohammed is nu af. De boodschap van de film is duidelijk. Die boodschap is: Koran, islam, moslims, dat is geweld. De moslims willen Nederland overheersen.’ Dat is de boodschap van deze film. Met deze film discrimineert Wilders opnieuw een hele bevolkingsgroep en komt hij niet met oplossingen. Ieder individu in dit land heeft er recht op om beoordeeld te worden op zijn of haar daden als

individu en nooit omdat hij of zij nu eenmaal deel uitmaakt van een groep. Mijnheer Wilders, u en ik worden betaald om problemen op te lossen. De Koran verbranden, met scherp schieten op Marokkaanse reischoppers, de grenzen voor moslims sluiten: dit zijn volstrekt onwerkbare oplossingen. U maakt de problemen alleen maar groter. U bent een reischopper. U bent een politieke pyromaan. U steekt het vuur aan en daarna rent u weg. (...)

De heer **Pechtold** (D66): (...) Ik wil de premier, de EU en het voorzitterschap echter het volgende zeggen. De vrijheid van meningsuiting is de hoeksteen van een open samenleving. Wij hebben het daarover gehad met de premier naar aanleiding van de Deense cartoonrellen. Europa zei toen dat have en goed beschermd moeten worden. Ik had gehoopt dat deze keer steviger de centrale waarde van Europa, de vrijheid, zou zijn neergezet. Spreek er dus niet over alsof het een last is! (...) Mijnheer Wilders, u bent een bange man, maar ik weiger door u bij de pakken neer te zitten en mij te verliezen in dit soort sombere visioenen. Er zijn namelijk voldoende lichtpunten. Tegenover uw angst zet ik ambitie en volharding. De ambitie om van Nederland het meest vrije en tolerante land ter wereld te maken en de volharding om daaraan vast te houden. Optimisme is hierbij een morele plicht. (...) (HTK 2007-2008, 70-4890).

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): (...) Wij politici hebben de verantwoordelijkheid om dit gevoel van verlies aan beide zijden te herkennen en te benoemen. Wij hebben de boosheid van mensen te respecteren, ook als deze fel en nietsontziend wordt geuit. Wij hebben ook de verantwoordelijkheid om alle mensen in Nederland de hoop op een beter leven te bieden. Tegenstellingen verminderen niet als politici ze doodzwijgen. Alleen door rechtvaardige politieke keuzes worden mensen geholpen om hun eigen verantwoordelijkheid te nemen en als volwaardige burger deel te nemen aan onze snel en onomkeerbaar veranderende samenleving. Dat is de politieke opdracht, en de vraag die ik vandaag wil beantwoorden is of de film *Fitna* en alle rumoer eromheen hieraan een bijdrage leveren. En wellicht belangrijker, welke bijdrage de antimoslimpolitiek van de PVV levert aan een beter Nederland. Mijnheer Wilders, nu ik eindelijk de kans heb, wend ik mij rechtstreeks tot u. Tot nu toe kennen wij u als een onheilsprofeet, die stelselmatig waarschuwt tegen de islamisering. *Fitna* is zelfs 'de laatste waarschuwing voor het Westen', alsof het de dag daarna kikkers zou gaan regenen. In uw profetie zijn islam en terreur een en hetzelfde. De islam is geen godsdienst – het zo te noemen vindt u zelfs 'levensgevaarlijk' – maar een gewelddadige politieke ideologie. Deze uitleg van de islam hebt u gemeen met autoritaire regimes zoals in Iran en Saoedi-Arabië en met terreurbewegingen zoals Al Qaida. Het hoeft dan ook geen verwondering te wekken dat op een van de grootste, internationale jihadistische internetsites uw film werd bejubeld als steun voor de jihad. In uw bezeten voorspelling dat islam en terreur een en hetzelfde zijn en dat elke gelovige daarmee een fascist is en een potentiële terrorist, veroordeelt u alle moslims. (...) Door het causale verband tussen aantallen moslims en geweld en onderdrukking maakt u elke moslim die gewoon in Allah gelooft en de Koran leest, medeplichtig aan geweld. (HTK 2007-2008, 70-4891).

Dat is ongelooflijk grievend en unfair. Het maakt ook uw opmerking hypocriet dat 'het probleem de islam is en niet de moslims'. (...)

Kortom, als u het voor het zeggen krijgt, dan mogen moslims niet meer als vrije staatsburgers

gebruikmaken van hun grondwettelijke rechten. De overheid zal alle moslims als tweedegradersburgers behandelen. En mocht deze systematische vernedering leiden tot onlusten, dan mag de politie met scherp op hen schieten. Mijnheer Wilders, u hebt eens gezegd 'de vrijheid door te willen geven aan de kinderen van Nederland'. Maar dan moeten al die kinderen ook geloofsvrijheid kennen en niet worden uitgestoten als religieuze minderheid. Als u dit niet erkent, dan bent u zo verblind door uw strijd tegen de islam dat u opoffert wat u, en mij, het meest dierbaar is: onze vrijheid. (...) Tot slot, u weet dat ik en GroenLinks uw recht op het vrije woord altijd verdedigen, ook als u ons daarmee pijn doet. Nu wil ik u vragen om de deugd te beoefenen van eerlijke antwoorden en een open debat. (...) (HTK 2007-2008, 70-4892)

Mevrouw **Thieme** (PVDD): Voorzitter. Vrijheid van meningsuiting is een groot goed, net als vrijheid van godsdienst. Toch blijkt dat die twee verworvenheden ernstig met elkaar in botsing kunnen komen wanneer provocatie onderdeel uitmaakt van het hanteren van de verworven vrijheden. Kerk en staat zouden met nadruk gescheiden moeten opereren om explosieve misverstanden uit te sluiten, zoals die nu zijn ontstaan met de film van collega Wilders. Ik zal straks uitleggen wat ik daarmee bedoel. (...) Het is zeer te betreuren wanneer politici gebruikmaken van het kwetsen van de gevoelens van aanhangers van een bepaalde levensbeschouwing, om hun eigen politieke doel dichterbij te brengen, en daarbij welbewust voor lief nemen dat de veiligheid van Nederlanders in het buitenland gevaar loopt, dat Nederlandse exportbelangen worden geschaad, dat de Nederlandse politiek extra beveiliging behoeft en dat het aanzien van Nederland onnodig en onterecht wordt geschaad. Het is een slechte zaak dat elk filmisch pamflet kan worden ingezet om misverstanden tussen mensen te voeden en om onder het mom van het aanpakken van een zogenaamde haatdragende ideologie zelf haat te zaaien, met als alibi dat daarmee zou worden opgekomen voor de vrijheid. (...) Het ligt niet voor de hand dat een vertegenwoordiger van het Nederlandse volk pregnante beschouwingen geeft van zijn opvattingen over de geloofsbeleving van derden. Net zo min ligt het voor de hand dat politieke partijen religieuze opvattingen laten doorklinken in het regeringsbeleid, nota bene in een land waar het overgrote deel van de bevolking seculier is. (...) De beste manier om de frictie tussen vrijheid en religieuze opvattingen van wie dan ook te vermijden, is door kerk en staat zorgvuldiger te scheiden dan nu het geval blijkt. (...) (HTK 2007-2008, 70-4893)

De heer **Slob** (ChristenUnie): Voorzitter. Ik bespeur bij mevrouw Thieme een heel vreemde uitleg van de scheiding tussen kerk en staat. Scheiding tussen kerk en staat wil niet zeggen dat geloof helemaal niets met het publieke domein te maken zou hebben. Het wil zeggen dat er onderscheid is tussen de verantwoordelijkheden die een kerk of een moskee of welke overtuiging dan ook heeft, en aan de andere kant de overheid. Mevrouw Thieme haalt dat nu helemaal door elkaar. Daarmee staat zij niet in de traditie van hoe wij daar in Nederland altijd mee omgegaan zijn. (...) De scheiding van kerk en staat betekent niet dat je je religieuze overtuiging aan de kapstok moet laten hangen, wat voor overtuiging je ook hebt, als je de voorkeur uitgaat om in het publieke domein in Nederland actief te zijn. (...)

Mevrouw **Thieme** (PVD): De betutteling waarover de bevolking vaak spreekt, heeft te maken met het feit dat dit kabinet persoonlijke vrijheden niet meer wil respecteren, omdat het wil ingrijpen in die persoonlijke vrijheid en verantwoordelijkheid als het gaat om zaken als leven en dood. Dat is ingegeven door religieuze overwegingen van mensen die proberen dat in de rechtsstaat te verankeren. Daar zeggen wij nee tegen. (...) (HTK 2007-2008, 70-4894)

De heer **Marijnissen** (SP): Voorzitter. Ik wil even doorgaan over de waarden die de PVV hanteert. Ik heb tijdens de algemene beschouwingen vorig jaar gevraagd hoe de naam van de partij van de heer Wilders, de Partij voor de Vrijheid, kan samenvallen met een verbod van een heilig boek voor een miljoen mensen, met het wegzetten van een miljoen mensen. De PVV doet dat namelijk wel degelijk, maar hoe zijn die dingen te combineren? Is de heer Wilders nog steeds van mening dat artikel 1 van de Grondwet moet worden geschrapt? (...)

De heer **Wilders** (PVV): Uiteraard. Dat staat in ons verkiezingsprogramma.

De heer **Marijnissen** (SP): Uiteraard, maar dat is het artikel bij uitstek dat stelt dat in dit land niet zal worden gediscrimineerd, dat wil zeggen ongeoorloofd onderscheid zal worden gemaakt op basis van ras, seksuele voorkeur enzovoorts. Hoe kan iemand die de vrijheid, de moderniteit zegt te verdedigen, dit kroonjuweel van onze Grondwet terzijde schuiven? Iedereen probeert hier de constante in het denken van de heer Wilders voor het voetlicht te krijgen, maar dit frappeert mij enorm. De heer Wilders mag van mij alles zeggen, maar één ding begrijp ik niet en dat is dat hij discriminatie goedkeurt, dat hij ongeoorloofd onderscheid maakt tussen mensen. De heer Pechtold heeft proberen duidelijk te maken dat de moslim niet bestaat. De jood bestaat ook niet, de christen ook niet, de socialist gelukkig ook niet. Het zijn allemaal individuen. (...) Het zijn allemaal individuen die een voorkeur hebben voor een bepaalde ideologie of geloof. Wanneer je mensen categorisch wegzet, wat de heer Wilders doet met mensen die de islam als geloof hebben, dan discrimineer je. Ik vind het onbegrijpelijk dat de heer Wilders artikel 1, waarin die discriminatie categorisch wordt veroordeeld, uit onze Grondwet wil halen om de moderniteit te beschermen.

De heer **Wilders** (PVV): Dat wil ik graag doen. Deze discussie hebben wij al eerder gehad, toen professor Fortuyn voorstelde om artikel 1 van de Grondwet te schrappen. De heer Marijnissen heeft zich destijds ook met hand en tand verzet tegen het standpunt van de LPF-fractie. Ik zal hem verduidelijken waarom ik dit wil. Artikel 1 van de Grondwet dwingt namelijk ongelijke gevallen gelijk te behandelen. Voor de PVV-fractie is het doel van het schrappen niet om te discrimineren, maar om ervoor te zorgen dat ongelijke gevallen niet gelijk behandeld hoeven worden.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Als het aan mij ligt, komt u ook niet verder, mijnheer Wilders. (...) Beschouwt u hen (moslims) als eersterangs burgers en als gelijkwaardig aan u en aan mij?

De heer **Wilders** (PVV): Ik beschouw ieder mens als gelijkwaardig. Probeer mij niet iets in de schoenen te schuiven. Ik heb een probleem met de ideologie. Niemand, geen enkel mens – hiervoor heb ik niet eens artikel 1 van de Grondwet nodig – is minder waard dan de ander.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): De heer Marijnissen begon terecht over artikel 1. Hiertoe beperkt de discussie zich echter niet. Over het algemeen gelden onze burgerrechten, zoals vastgelegd in de Grondwet, voor alle burgers. Het gaat hierbij niet alleen om artikel 1, maar om alle rechten, inclusief geloofsvrijheid. U wilt dat moslims niet in het kabinet zitten. Moslims mogen geen moskeeën bouwen. Moslims mogen geen eigen omroep stichten. Moslims mogen niet in Nederland wonen als zij werkloos zijn, et cetera. U kunt natuurlijk zeggen dat de 'islamisering' geen eigen omroep mag stichten of in het kabinet mag zitten. Dan zeg ik met de heer Pechtold: het gaat toch om mensen. Alstublieft, vermoei mij niet met dit soort woordgrapjes. (...) Ik moet dus vaststellen dat de heer Wilders ondertussen allerlei burgerrechten aan een religieuze minderheid, aan moslims, ontnemt, en daarmee dus een religieuze minderheid uitstoort en onze vrijheid om zeep helpt. Dat is namelijk het effect.

De heer **Wilders** (PVV): Dat alles doen wij om die religieuze minderheid een minderheid te laten blijven, in de zin waarover ik het net had.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Daarover gaat ook mijn vraag. Ik hoorde de heer Wilders zeggen dat hij onze Nederlandse identiteit wil beschermen. Dat is, samengevat, de kern van de inzet van zijn politieke beweging. Is de kern van onze Nederlandse identiteit nu niet juist dat wij vrijheden hebben die in de Grondwet verankerd zijn en door de eeuwen heen voor alle burgers van ons land gegolden hebben? Als de heer Wilders nu één groep om bepaalde redenen van die vrijheden wil uitsluiten, tast hij dan de Nederlandse identiteit niet juist aan?

De heer **Wilders** (PVV): Dit is precies het probleem met de islamitische ideologie. Als wij alle rechten geven en blijven geven, als wij de immigratie blijven toestaan, als wij alles maar laten gebeuren, dan gaat dat uiteindelijk ten koste van precies de vrijheden die de heer Slob bedoelt. Dan gaat dat ten koste van al onze vrijheden. Als de heer Slob die vrijheden wil versterken en daarvoor wil opkomen, dan moet hij aan mijn kant gaan staan en niet aan hun kant. Op mijn manier ben ik er zeker van dat wij deze vrijheden over 100 jaar nog hebben, maar als wij het niet op die manier doen, zijn wij ze over 100 jaar kwijt.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Laten wij elkaar niet in kampen gaan verdelen, maar laten wij met elkaar borg staan voor de vrijheden die ons land kent en die hun verankering in de Grondwet hebben gekregen. (HTK 2007-2008, p. 70-4898) Dat zijn mooie vrijheden: de vrijheid van meningsuiting, de vrijheid van godsdienst; wij kunnen ze allemaal opnoemen. Ik vind het toch vreemd dat de heer Wilders met de wijze waarop hij met die vrijheden omgaat, in feite datgene aantast wat hij wil beschermen. Hij heeft dus ook geen vertrouwen in onze democratische rechtsstaat, die altijd vrijheden in verantwoordelijkheid aan mensen geeft, en mensen altijd verantwoordelijk houdt voor een goede omgang met hun vrijheden. Op het moment dat zij dat niet doen, treden wij op. Zo zouden wij daarmee moeten omgaan. Het zou de heer Wilders sieren als hij nieuwkomers daarop zou wijzen.

De heer **Wilders** (PVV): (...) Ik wil ook niet dat wij onze rechten van gelijkheid en vrijheid, die wij nu inderdaad in de Grondwet hebben staan, te grabbel gooien. Ik verzeker u: dat is wat gebeurt op het moment dat de islam, die ideologie, het voor het vertellen krijgt. (...) (HTK 2007-2008, 70-4899)

De heer **Van der Vlies** (SGP): (...) De SGP-fractie maakt zich ook zorgen over wat de islamisering van onze samenleving is gaan heten. Deze ontwikkeling doet ons best pijn en stemt ons verdrietig. Hetzelfde geldt echter uiteraard voor de opkomst van andere religies en levensbeschouwingen waarin het heil wordt gezocht buiten de gekruisigde en opgestane heiland Jezus Christus, Hij die de weg, de waarheid en het leven is. Van hieruit reiken onze zorgen veel verder en dieper dan die van mijn collega Wilders. Daarover wil ik graag het gesprek aangaan. (HTK 2007-2008, 70-4910).

De heer **Marijnissen** (SP): Voorzitter. Dit debat hoefde helemaal niet voor de SP-fractie. Ik vind achteraf dat wij dit debat niet hadden hoeven voeren, al zie ik ook wel in dat er enig politiek resultaat is geboekt, in de zin dat de PVV zich wel heel nadrukkelijk isoleert in de Nederlandse politiek. Ik had een herhaling van zetten verwacht en weinig vooruitgang aan deze of gene zijde. Eigenlijk is er ook geen finale opheldering gekomen over de vraag over welke informatie het kabinet nu wel of niet beschikte. Ik vraag mij af of dit heel relevant is, maar het is wel frappant dat een Kamerlid het kabinet zomaar beticht van leugenachtigheid. (...) Uiteindelijk is de inhoud belangrijker. Wij kunnen als politici niet genoeg beseffen dat woorden hun betekenis hebben. Het was ooit de titel van een boek van de heer Bolkestein.⁴ Ik begrijp dat de heer Wilders eraan heeft meegeschreven. Ik zou dit de heer Wilders willen meegeven: woorden hebben hun betekenis. Als je je systematisch over een bepaalde bevolkingsgroep uitlaat op de manier zoals dat door de PVV gebeurt, leidt dat tot stigmatisering en tot bepaalde effecten tussen de oren bij de betrokken mensen. Het leidt uiteindelijk tussen uw oren tot een bepaalde manier van tegen de werkelijkheid aankijken, en die zou wel eens heel eenzijdig kunnen zijn. Het zou wel eens zo kunnen zijn dat u gaat lijden aan een tunnelvisie, om dat populaire woord maar eens te gebruiken. Dat kan in de politiek tot erg gevaarlijke resultaten leiden. Ik heb het al eens vaker gezegd en ik vind het nog steeds. (...) (HTK 2007-2008, 70-4935).

Noten

- 1 HTK 2007-2008, Bijl. 31 402 De internetfilm Fitna, nr. 1 Brief van de minister-president, p. 2.
- 2 De motie wordt verworpen, alleen de leden van de PVV hebben voorgestemd. HTK 2007-2008, 70-4936.
- 3 HTK 2007-2008, 70-4880 -70-4937.
- 4 F. Bolkestein, *Woorden hebben hun betekenis* (Amsterdam 1992).